

L4a Latina a románské jazyky: vznik (Ostrá, Spitzová s. 62-85)

A. Vznik románských jazyků

1. Románské jazyky

Románské jazyky západní: portugalština, španělština (= kastilština),
katalánština, galicijština, okcitánština,
francouzština, rétorománština

Románské jazyky východní: italština, furlanština, rumunština, *dalmátština
Samostatná skupina: sardština

2. Genealogické zařazení latiny

3. Italikové a jejich příchod na Apeninský poloostrov

4. Další **italické** jazyky velmi postupně asimilovány latinou

5. Jazykové vlivy na latinu:

- vlivy neitalické: Ilyrové, Venetové
- vlivy NEindoevropské: Ligurové, Etruskové – vliv nejen jazykový (Roma)
- vliv obyv. Sardinie a Korsiky: názvy rostlin a zvířat (vinum, rosa, lilium, ficus, asinus)
- vliv řečtiny, kolonie Magna Graecia zde užíván dórský dialekt
- vliv galský na severu dnešní Itálie

6. **Periodizace vývoje latiny: latina archaická** (do 4. st. před Kristem), **latina klasická** (3. st. před Kristem – vznik císařství), **latina lidová** (od 1. st. po Kristovi (x latina pozdní a středověká!!!)

Pro upřesnění pojmů srov. Ostrá, Spitzová s. 66/67.

Charakteristické rysy **lidové latiny: Ostrá, Spitzová s. 67-77.**

a) na rovině **fonetické**

- přízvuk dynamický (x melodickému v lat.) – odtud oslabování výslovnosti nepřízvučných slabik a jejich zánik + změna pozice přízvuku
- změny v systému samohlásek (srov. L6 Fonetika a fonologie italštiny)
- změny souhláskové: zjednodušování souhláskových skupin (srov. it. *dosso x dorso*) + ztráta aspirace + zánik koncové souhlásky –m u akuzativu (srov. *vita(-m)*), nebo koncové souhlásky -t (srov. *ama(t)*).

b) na rovině **morfologické** – odraz změn fonetických:

- redukce počtu jmenných paradigmát/deklinací vyústila v postupný **zánik kategorie pádu u jmen** v it. a v ostatních románských jazycích (srov. 5 v latině x 3 v lid. lat.). **Jeho funkcí je vyjadřování syntaktických vztahů. + Zánik neutra.**
- jmenná flexe nahrazena analytickým, tj. **předložkovým způsobem** vyjadřování syntaktických vztahů. Je jednodušší a jednoznačnější (srov. složení uživatelů lid. latiny na území celého Římského impéria).

- stupňování adjektiv perifrastickým (složeným) způsobem proti morfologickému způsobu. Srov. it. komparativ a superlativ (*il*) *più grande* x (*il*) *maggiore* ← lat. *maiore(m)*, což je lat. komparativ od *māgnus* (superl. *maximus*)
- změny v systému **slovesné flexe** a následné změny v **systému časů** (zde srov. téma L2): časy latinské se zachovávají a vznikají další: „nové“ futurum a kondicionál z infinitivu sloves a tvarů slovesa *habere* (jeho modální význam srov. s českým, např. „mám + infinitiv“: *mám mluvit* = *mám za povinnost mluvit*; dále srov. dnešní modální významy futura!!! Např. *budeš zticha* = *bud' zticha*, *Přijdeš* = *Musíš přijít* atd.). Vznik složených časů (*passato prossimo*) a vznik složeného pasíva (srov. lat *laudor* – *sono lodato*)
- c) změny morfologické se odrážejí na rovině **syntaktické**. Zánikem morfologického pádu dochází ke gramatikalizaci slovosledu S-V-O: syntaktická (gramatická) funkce větného elementu/členu je určována jeho pozicí ve větě (+ uplatnění principu syntaktické sounáležitosti). Zde srov. slovosled v lat. S-O-V.
- d) změny na rovině **slovní zásoby** lze sledovat tendence k analytičnosti a perifrastičnosti (srov. tatáž tendence u slovesných časů). Na vývoj slovní zásoby působí také faktory **sémanticko-stylistické**. Srov. lat. *domus* x it. *casa* ← lat. *cāsa(m)* = *venkovský dům*. Nové lexikální jednotky vznikají **odvozováním** – srov. např. sufix *-izare* = *-izzare*: *baptizare*=*battezzare* ← gr. *baptizein* = *immergere*)

7. Vznik románských jazyků diversifikací z lidové latiny (Ostrá, Spitzová s. 86-101)

- a) vznik a rozšiřování **Římské říše** – postupné ovládnutí Apeninského poloostrova a expanze na severozápad a do středomoří (Ostrá, Spitzová s. 86-88)
- b) postupná **romanizace** a bilingvismus, vzájemné ovlivňování jazyků (zde vliv délky trvání bilingvismu a vliv stupně odlišnosti struktury jazyků + postoj společnosti k asimilaci. (Ostrá, Spitzová s. 88-89)
- c) romanizace jako **dlouhodobý proces**: oblasti rychlého prosazení latiny x řečtina (srov. rozdělení říše na západořímskou a východořímskou odpovídá sféře jazykového vlivu)
- d) romanizace jako **jazykově-kulturní asimilace** (srov. míra a způsob romanizace v kolonii Narbonensis oproti Dácii nebo Británii nebo Ilýrii. (Ostrá, Spitzová s. 89-90)
 - **diferenciace** lidové latiny probíhá na různých místech říše velmi **odlišně** v závislosti na místních podmínkách (jazykový substrát + kulturní úroveň): srov. obyv. **Hispania** (Iberové+Baskové), **Galie** – Province (Ligurové, zbytky Řeků) + Aquitánie (Baskové + Keltové) + sever (jen

Keltové) + **Británie** + **další** kolonie (viz mapa s. 87 !!!) (Ostrá, Spitzová s. 90-92)

- vliv **substrátu**, tj. jazyka, který je ve vztahu k lid. latině „pod“ ní, chronologicky **před** ní. Vliv na výslovnost (fonetickou realizaci latiny) → hláskový vývoj jednotlivých románských jazyků a dále vliv na vývoj slovní zásoby
- vliv **superstrátu**, tj. jazyka/-ů, který je ve vztahu k lid. latině „nad“ ní, chronologicky **za** ní, v různé síle a při různé genetické příslušnosti:

a) vliv jazyků **germánských** (na Apeninský poloostrov + Británie + Normané)

b) vliv jazyků **slovanských** (Panonie + Balkán)

c) vliv **arabštiny** (sever Afriky, Pyrenejský poloostrov, Sicílie)

(Ostrá, Spitzová s. 92-100.)

- vliv **nejazykových faktorů** na lid. latinu: různá **doba** kolonizace (srov. Ostrá, Spitzová s. 86), vliv odlišnosti **sociálně kulturních** podmínek, dále vliv faktorů **politických**: rozdělení říše → decentralizace moci → jazyková diferenciací základem dnešního dělení románských jazyků.